

Charloisse portrettengalerij

Charlois onder het 'Huis Den Hertigh'

De Charloisse familie Den Hertig(h) was weliswaar niet, zoals het Huis van Oranje, van koninklijke statuur, maar zoveel leden van deze familie hebben in de tweede helft van de 18de eeuw als heer of vrouwe van de ambachtsheerlijkheid Charlois gefunctioneerd dat het niet overdreven is om van een Charlois onder het 'Huis Den Hertigh' te spreken. Het is dan ook zeker niet ten onrechte dat er in Charlois een straat naar deze familie is vernoemd. De 'Den Hertigh's kwamen in het bezit van de ambachtsheerlijkheid Charlois via de familie Verschoor.

De familie Verschoor van Charlois

De 'Verschoren' vormden een oude Charloisse familie. Onder de wapens aan de buitenzijde van de toren van de Oude Kerk figureert ook het wapen, een molenrad, van ene Eeuwout Aertsz Verschoor die schepen was in het burgerlijk bestuur dat in 1659/1660 besloot tot de bouw van deze nieuwe toren, in plaats van de oude hoge toren. Dit wapen van de familie Verschoor komt ook voor op het rouwbord van Cornelis Westduel in de Oude Kerk, heraldisch linksboven.

In de eerste helft van de 18de eeuw was de familie Verschoor in Charlois wijdvertakt. In de doop- en huwelijksboeken treffen we niet minder dan 11 verschillende gezinnen Verschoor aan.

Het was in de Charloisse samenleving ook een aanzienlijke familie. Vanaf 1683 tot aan zijn overlijden in 1696 was Willem Jacobsz Verschoor in Charlois en Katendrecht werkzaam als procureur en notaris. Daarnaast was hij ook nog eens rentmeester bij 'd'Edele Grondheeren, Dijckgraeff en Heemraeden van Charlois, Ambachtsheeren van Catendregt, mitsgaders Dijckgraeff en Heemraeden van Varckenoot en Carnemelksland'. Op 12 september 1683 trouwde hij met de zus van de Charloisse predikant, Johannes Schalcken: Aletta Cornelisdr Schalcken. Van hun 9 kinderen bereikten er 7 de volwassen leeftijd. Hun oudste zoon, Cornelis Willemsz Verschoor, volgde zijn vader in al diens functies op. Ook hij wist een lid van de domineesfamilie Schalcken te verschalken: op 31 oktober 1714 trouwde hij met een dochter van de Charloisse dominee: Aletta Johannesdr Schalcken.

Minstens vijf andere leden van de familie Verschoor waren in de eerste helft van de 18de eeuw betrokken bij het burgerlijk en kerkelijk bestuur. De kroon spande wel Floris Aryenz Verschoor die in de periode 1700 tot 1729 gedurende vele jaren kerkmeester, diaken, ouderling en schepen was, waarbij hij niet zelden met twee petten op zat, doordat hij tegelijkertijd lid was van de schepenbank én de kerkenraad.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat, in ieder geval de meeste, Verschoren welgestelde mensen waren. Weduwe Aletta Cornelisdr Verschoor-Schalcken kon in 1699 elk van haar kinderen 100 dukaten nalaten, nog afgezien van het bedrag dat zij de diaconie schonk. Haar nichtje Aletta, Aletta Johannesdr Verschoor-Schalcken, die met haar oudste zoon was getrouwd geweest (hij overleed in 1724), bezat land in de polder de Hille en Katendrecht. Grote rijkdom

blijkt ook uit de inboedel van Aryaentje Bastiaans Verschoor, weduwe van Ary Cornelisz van der Spuy, die in 1740 onder de hamer kwam.¹

Door dit alles werd in de familie Verschoor voornaam gehuwd. Zo werd op 14 oktober 1791 werd het stoffelijk overschot van ‘Mejufvrouw Aletta Verschoor’ vanuit Rotterdam in de kerk van Charlois begraven. Zij was de ‘huisvrouw van den Heer Jean de Fremantou’ en kennelijk zeer bemiddeld, want men betaalde voor deze begrafenis de hoogste belasting, fl. 30,-

Van Verschoor naar Den Hertigh

Na het kinderloos overlijden van de Charloisse ambachtsheer Cornelis Westduel² was zijn moeder, Pietertje Aertsdr Verschoor, sinds 1724 weduwe van Pieter Westduel, ambachtswrouwe geworden. In de handgeschreven *Aantekeningen wegens de Regeering van Charlois beginnende met den jaaren 1700* staat dit als volgt vermeld: “Cornelis Westduel is op den 23 augustus 1741 overleden. En in dezelfs Plaets doen vrouw geworden syn Moeder Pietertie Aerts Verschoor en is de voorn.[oemde] agt daegen na haer zoon overleden en is doen vrouw geworden haer suster Stintie Aertsz Verschoor...”

[Foto uit ‘Aantekeningen’]

Pietertje en Stijntje Verschoor waren de dochters van Aert Willemsz Verschoor en Arckje Aertsdr de Roij, die in Charlois een herberg runden. Aert en Arckje kregen zeven kinderen, allen gedoopt in Charlois: Willem (7-1-1663), Petertje (14-2-1666), Stijntje (11-11-1668), Willemtje (13-9-1671), Willemtjen (6-2-1673), Roockjen (28-3-1677) en Aerd (24-9-1679). De twee eerste Charloisse ambachtswrouwen waren dus begonnen als herbergierdochters.

Een vrouw aan het hoofd van de ambachtsheerlijkheid Charlois...?!

Toen Pietertje Westduel-Verschoor haar zoon als ambachtswrouwe opvolgde, waren daartegen geen merkbare bedenkingen. Overigens was er ook geen tijd om die te hebben of te maken, want zij overleed dus al 8 dagen na haar zoon.

Maar hoe was dat met haar opvolgster, ook een vrouw: Pietertjes’ zus Stijntje? Die was ook nog eens getrouwd! Hoe lag dat tussen man en vrouw in die tijd toen Stijntje tot ‘hoger eer’ werd geroepen als ambachtswrouwe en haar man ‘slechts’ gewoon schepen was? Was die verhouding enigszins precair? En zo ja, voor wie? Voor de man of voor de vrouw? Of voor de buitenwacht? We zullen het nooit precies weten, maar er zijn wel aanwijzingen die er op duiden dat er toch enige moeite bestond.

Die moeite was er niet bij de Staten van Holland. Stijntje werd door de Staten op 19 oktober 1741 als de nieuwe ambachtswrouwe erkend. Omdat door het overlijden van Cornelis Westduel ook de ambten van schout en secretaris van Charlois vacant waren geraakt, was het aan de nieuwe ambachtswrouwe om daarin een benoeming te doen. Dat deed zij ook en wel... veelzeggend: zij benoemde haar man tot schout en secretaris. Maar dat niet alleen. In de van haar hand komende notitie in de *Aantekeningen* schreef zij: “... en is doen vrouw geworden haer suster Stintie Aertsz Verschoor en haer man Huig Janz Den Hertigh Heer van Charlois en

¹ Zie mijn *Charlois in de pruikentijd*, 56, 58.

² Zie artikel *Ons Charlois*, 23^e jg., no, 1.

heeft het Schout en Secretarisamt zelfs bedient.” Stijntje zelf duidde dus ook haar man als ‘Heer’ van Charlois aan! Maar wie of wat daar nu precies achter zat... dat blijft in de nevelen van de geschiedenis gehuld!

Duidelijk wordt hiermee echter wel dat hier de oorsprong lag van de overgang van het bezit van de ambachtsheerlijkheid Charlois van de familie Verschoor naar de familie Den Hertigh. Deze overgang wordt tot op de dag van vandaag in de Oude Kerk nog steeds zichtbaar geïllustreerd! Namelijk door de twee wapenborden die elk aan een kant van het orgelfront zijn aangehangen. Het zijn twee fraaie, gekroonde wapens die oorspronkelijk niet bij de ornamentiek van het orgel gehoord hebben. Ooit zijn zij ergens in het kerkgebouw opgedoken en vervolgens bij een grote restauratie van het orgel ter verfraaiing aan het front opgehangen. In vooraanzicht is aan de rechterzijde van het Hess-orgel een wapen te zien met (heraldisch) rechtsboven en linksonder het wapen van de familie Verschoor, met een molenrad³, en linksboven en rechtsonder het dorpswapen van Charlois met de leeuw als hartschild. Aan de linkerzijde is een wapen te zien met daarop rechtsboven het wapen van de familie Verschoor en linksonder het wapen van de familie Den Hertigh, terwijl linksboven en rechtsonder weer het dorpswapen van Charlois met de leeuw als hartschild staat afgebeeld.

Rotterdammer wordt Charloisser

Ambachtsvrouw Stijntje Aerdsdr Verschoor was op 11 mei 1692 in Charlois gehuwd met Huygh Jansz den Hertigh, ‘jongeman van Rotterdam’. De bruidegom was dus van oorsprong een Rotterdammer. Zijn ouders, Jan Huygen Hartogh en Trijntgen Jacobsdr Creeff, hadden al iets met Charlois, want zij waren op 6 september 1665 eveneens in de Oude Kerk van Charlois getrouwd, maar wel ‘met vertoog van Rotterdam’. Dat wil zeggen dat ze van de Rotterdamse hervormde gemeente toestemming hadden gekregen om in Charlois in het huwelijk bevestigd te worden. Nu was zo’n huwelijksbevestiging vanuit Rotterdam in Charlois niet uitzonderlijk, want in deze en de volgende decennia waren er gemiddeld jaarlijks wel tien bruidsparen uit Rotterdam en omstreken die hun huwelijk in de kerk van Charlois lieten bevestigen. Kennelijk had het fraaie kerkgebouw van Charlois een grote aantrekkingskracht op bruidsparen... Huygh Jansz’ ouders vestigden zich nu hun huwelijk dan ook gewoon in Rotterdam, waar hun zoon Huygh op 1 april 1668 werd gedoopt.

Als echtelieden zijn Huygh en Stijntje snel van start gegaan, want reeds op 19 oktober 1692 werd hun eerste kind, Jan, gedoopt. Ook hun overige acht kinderen werden in Charlois gedoopt: Aerd (28 febr. 1694), Arckje (6 mei 1696), Willem (11 jan. 1699), Jacob (10 juli 1701), Ewout (22 juli 1701), Catharina (28 febr. 1706), Catharina (4 nov. 1708) en Willemina (2 aug. 1711).

Van 1700 tot aan zijn overlijden in 1742 is Huygh Jansz den Hertigh niet minder dan 9 termijnen van 2 jaar ouderling geweest; in 1704 was hij secretaris van Katendrecht; in de perioden 1711-1717 en 1729-1741 was hij onafgebroken schepen van Charlois; in 1742 werd hij door zijn vrouw benoemd tot schout en secretaris van de schepensbank. Intussen was Huygh

³ In mijn *Charlois in de pruikentijd*, 195, schreef ik het wapen met het molenrad aan de familie Oosthoek toe, hetgeen op zich niet onjuist is. Maar het is ook het wapen van de familie Verschoor en het is wel zeker dat dit wapen hier afgebeeld wil zijn.

Jansz den Hertigh sinds 1722 als oom, samen met een andere oom, Klaas Jansz van Harmelen⁴, tot aan diens meerderjarigheid voogd geweest van de 14-jarige aanstaande ambachtsheer Cornelis Westduel, na het overlijden van diens vader Pieter Westduel.

Onder de wapenborden uit het jaar 1741 komt ook het wapen van Huygh Jansz voor, want hij was in dat jaar schepen. Zijn gekroonde wapen toont een groene boom op dito grond in goud, (heraldisch) rechts vergezeld van een rode klimmende leeuw, links van drie boven elkaar geplaatste omgewend gaande rode honden, die omzien.

Huygh Jansz den Hertigh heeft zijn functies van schout en secretaris slechts één jaar kunnen uitoefenen, want hij overleed op 28 december 1742.

Nog tijdens het leven van haar man, op 2 januari 1742, vermaakte Stijntje den Hertigh-Verschoor de ambachtsheerlijkheid Charlois aan al haar kinderen samen. Nadat Stijntje twee jaar later, op 18 maart 1744, overleden was, verklaarden haar kinderen - Aerd, Arckje, Willem, Jacob, Ewout, Catharina en Willempje - , dat de oudste namens hen steeds als ambachtsheer/vrouwe zou optreden. Het gevolg daarvan was dat daarna aaneensluitend als ambachtsheer/vrouwe optraden: Aerd van 1745- 1762 (†), Willem van 1762-1773 (†), Catharina van 1773- 2 december 1780 (†) en Wilhelmina van 1780-21 september 1782 (†). Maar formeel voerden de kinderen bij leven dus steeds samen de ambachtsheerschappij.

Uit het bovenstaande kunnen we opmaken dat van de kinderen van het echtpaar Den Hertigh Jan, Arckje, Jacob en Ewout nooit als ambachtsheer/vrouwe zijn opgetreden. Dit is bijna wel zeker te wijten aan het feit dat zij al eerder overleden waren.

Zoon Willem die van 1762 tot aan zijn overlijden in 1773 als ambachtsheer optrad was daarvoor ook al enige perioden armmeester, diaken en ouderling geweest.

Zoon Jacob, die nooit als ambachtsheer is opgetreden, vervulde in 1740-1741 de functie van kerkmeester en was van 1743 tot 1751 secretaris van de Charloisse schepenbank. Hij was kennelijk een bemiddeld man, want toen in december 1741 heel wat bezittingen van zijn tante, de overleden ambachtsvrouwe Pietertje Westduel-Verschoor, werden geveild, sloeg Jacob een flinke slag. Hij overleed in februari 1751 en werd op 11 februari 1751 in Charlois begraven (à raison van fl. 60,-, omdat hij ongehuwd was gebleven). Onder de wapenborden van 1741 is ook het wapen opgenomen van deze Jacob den Hertigh aangezien hij in die tijd kerkmeester was. Zijn wapen was natuurlijk identiek met dat van zijn vader.

De ‘Ambachtsherenklok’ in de toren van de Oude Kerk

Van het bijzondere feit dat de kinderen van Stijntje en Huygh Jansz den Hertigh formeel samen de ambachtsheerschappij bezaten heeft een prachtig aandenken bestaan in de toren van de Oude Kerk: de ‘Ambachtsherenklok’.

Deze luidklok verving in 1749 een oude tweede, grote luidklok, omdat deze zich - volgens de herinneringen van de Charloisse boer Pieter van der Pols - ‘te borsten’ had geluid.⁵ Een nieuwe grote klok werd toen gegoten door de Rotterdamse klokkengieter Johan Specht, die

⁴ Claes Jansen van Harmelen was als ‘jongeman van Overschie’ op 2 april 1702 te Charlois getrouwd met Roockje Aertsz Verschoor, een zus van Pietertje en Stijntje Aertsz Verschoor.

⁵ Zie voor een uitgebreid relaas hiervan mijn *Charlois in de pruikentijd*, 28.

een smederij had in Alkmaar. De klok kreeg de naam ‘Ambachtsherenklok’ omdat de namen van de ambachtsheren en – vrouwen uit die tijd er allen op vermeld stonden.

De gegevens betreffende deze klok zijn de volgende:

‘Gieter: Johan Specht (Rotterdam). Gietjaar: 1749. Diameter: 100 cm. Gewicht: 643 kg. Toon: -. Kroon: traditioneel. Materiaal: brons.

In de tekstband stond het opschrift: JOHANNES SPECHT ROTTERDAM ANNO 1749.

Het opschrift op mantel A luidde:

AMBAGTSHEEREN EN VROUWEN / VAN CHARLOIS / AERT DEN HERTIG / WILLEM DEN HERTIG / JACOB DEN HERTIG / EWOUT DEN HERTIG / CATRINA DEN HERTIG / WILHELMINA DEN HERTIG / JANNITIE DE MAN HUYSVROUW VAN / WILLEM DEN HERTIG / PETER NELLITIE DEN HERTIG DOGTER VAN WILLEM DEN HERTIG.

Het opschrift op mantel B luidde:

DOEN REGENTEN WAAREN / AERT DIRKSE WUYSTER SCHOUDT / JACOB DEN HERTIG SECRETARIS / GERRIT WUYSTER PRESIDENT SCHEPEN / GERRIT EENHOORN SCHEPEN / BASTIAAN EENHOORN SCHEPEN / ARY JANSE KLEYNE SCHEPEN / HEDRIK [sic!] VAN DER SINGEL SCHEPEN / JACOB SWAAL REGHEREND KERKMEESTER / JAN JANSE / KLEYNE KERKMEESTER / CORNELIS HOOGEWEG BOODE.

Ik schreef hierboven over deze luidklok in de verleden tijd. De reden is dat de huidige ‘Ambachtsherenklok’ niet meer de oorspronkelijke klok van 1749 is. Deze werd namelijk in de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetter gevorderd en uit de toren gehaald. In 1950 werd door Zimmer in Amsterdam ter vervanging van de oorspronkelijke Ambachtsherenklok een nieuwe bronzen luidklok gegoten. Het opschrift in de tekstband luidt: “Ao. 1794-1944 VOOR D’AMBACHTSHERENKLOK IN OORLOGSTIJD VERLOREN / Ao. 1950 WIL IK TOT LOF VAN GOD EEN NIEUW GELUID DOEN HOREN.”

In hetzelfde jaar 1950 werd deze nieuwe klok in de toren geplaatst.

Eén ding valt op aan de klok. In plaats van het jaartal 1749, het gietjaar van de oorspronkelijke Ambachtsherenklok, staat op de huidige luidklok vermeld: 1794. Hebben de hervormde kerkvoogden een fout gemaakt toen zij de gieter de tekst van het opschrift toezonden óf heeft de gieter de cijfers van het jaartal per ongeluk verwisseld? We weten het niet.

Wat we wel weten is dat mede-ambachtsheer Willem den Hertigh mogelijk grote plannen koesterde voor zijn gezin, want op de oorspronkelijke luidklok stonden ook voluit de namen van zijn vrouw en dochter, respectievelijk Jannitie de Man en Pieter Nellitie den Hertigh.

Wat deze plannen ook geweest mogen zijn, ze werden niet verwerkelijkt, want de ambachtsheerschappij van het ‘Huis Den Hertigh’ liep tenslotte uit op en af met de periode waarin Wilhelmina den Hertigh als ambachtsvrouw optrad.

In een dorp als Charlois, dat rond het midden van de 18de eeuw zo’n 275 huizen en ca. 1800 inwoners telde, had de ambachtsheer/vrouw wel enig gezag en genoot ook aanzien, maar toch ook weer niet zo dat men van die zijde alles over z’n kant liet gaan. Een fraai voorbeeld van onafhankelijke opstelling en zelfs kranig verzet was dat de hervormde kerkenraad een keer

bij de Staten van Holland in beroep ging tegen ambachtsvrouw Wilhelmina den Hertigh. Dat gebeurde toen zij besloot dat de zorg voor de armen van Charlois voortaan uitsluitend de zorg van de kerk en haar diakenen zouden zijn en niet meer voor een deel onder de burgerlijke overheid zou vallen. Nu waren zo goed als alle inwoners van Charlois in die tijd formeel aangesloten bij de hervormde gemeente, maar dat wilde niet zeggen dat ze ook allemaal bij de kerk betrokken waren. Dat was de reden dat de kerkenraad meende dat ook de overheid haar aandeel in een eerlijke ‘participatiemaatschappij’ moest leveren...

Ambachtsvrouw Willemina/Willempje/Wilhelmina Huygsdr den Hertigh was op 22 juni 1755 getrouwd met Dirk Cornelisz de Man. Met haar overlijden op 21 september 1782 kwam er een einde aan de ambachtsheerlijke erfopvolging van de familie Den Hertigh. Maar niet zonder dat er een blijvende gedachtenis voor haar in de Oude Kerk was aangebracht!

Het tweede rouwbord in de Oude Kerk

Sinds maart 2016 is het tweede rouwbord in de Oude Kerk weer in volle glorie te bewonderen. Prachtig geconserveerd door restauratrice mevrouw Mirjam Berntsen kan het memoriebord er weer tientallen jaren tegen.

Het opschrift op het bord luidt:

“Hier ligt begraven vrouwe Willemina den Hertig, in haar Eds. leven ambagtsvrouw van Charlois, overleden in den ouderdom van 72 jaaren, 1 maand en 24 dagen, zijnde de laatste van dien naam uit haar geslagt.” Bovenaan staat het jaartal: “MDCCLXXXII”; onderaan: “Obeït 21 september.”

Het rouwbord voert de kwartierwapens van: P. Westduel (heraldisch rechtsboven), Pietertje Verschoor (linksboven), A.P. Couwenhoven (rechtsonder) en F. Aartsdr de Rooij (linksonder; twee naar elkaar opstaande leeuwen onder een balk van kantelen). Centraal staat afgebeeld het wapen van Den Hertig.

Tijdens de conserveringswerkzaamheden aan het rouwbord ontdekte restauratrice Mirjam Berntsen ook een nieuw gegeven. Achterop het rouwbord staat op de vaas een naam: J.D. Vlaming, met het jaartal 1783. Deze J.D. Vlaming moet dus de maker van het rouwbord van Wilhelmina den Hertigh zijn geweest. Dat zal hij niet ook geweest zijn van het eerste en wel oudere rouwbord van Cornelis Westduel. Een aanwijzing daarvoor is dat de kwartierwapens op het rouwbord van Wilhelmina den Hertigh identiek zijn met die op het rouwbord van Cornelis Westduel. Volgens Verschoor⁶ is dat slechts ten dele juist. Naar zijn mening hadden hier, in plaats van de wapens Westduel en Couwenhoven, de wapens van Den Hertig en van het geslacht van Trijntje Jacobs, de grootmoeder van vaderszijde moeten worden aangebracht. In het geval de laatstgenoemde geen wapen bezat, had men het kwartierwapen blanco moeten laten. Deze fout kan uit onkunde of verlegenheid gemaakt zijn, maar het duidt erop dat de wapens zonder meer en foutief van die van het rouwbord van Cornelis Westduel zijn overgenomen.

⁶ Ed. G. Verschoor, *De rouwkassen in de hervormde kerk te Charlois*. In: *Ons voorgeslacht*, no. 203, 26ste jg., oktober 1971, 257-258.

Een orgel van de ambachtsheer voor de overleden ambachtsvrouw

Wilhelmina den Hertigh liet de ambtsheerlijkheid Charlois na aan haar echtgenoot, Dirk Cornelisz de Man. Hij was slechts kort ambachtsheer, van 1783 tot aan zijn overlijden in december 1784. Maar behalve dat hij het was die opdracht gegeven had tot vervaardiging van het memoriebord voor zijn vrouw, heeft hij haar en de Oude Kerk tot op de dag van vandaag grote eer aangedaan door de kerk van Charlois ter nagedachtenis aan zijn vrouw een orgel te schenken. Bovenop het orgelfront prijkt dan ook het wapen van familie De Man: 3 zwarte ossenkoppen, 2 boven, 1 onder, in goud.

Eind 1783 werd de bouw van dit orgel door hem opgedragen aan Hendrik Hermanus Hess, orgelbouwer te Gouda. Augustus 1784 werd het Hess-orgel in de kerk van Charlois geplaatst. Het duurde echter nog drie jaar aler het orgel officieel in gebruik werd genomen. De reden was dat de schenker vier maanden na de plaatsing van het orgel overleed. Uiteindelijk werd het orgel op 26 september 1787 officieel in gebruik genomen. Bij deze gelegenheid preekte de Charloisse predikant Dirk Munting over Colossenzen 3: 16: “Het woord van Christus wone rijkelijk in u in alle wijsheid; leert en vermaant elkander met psalmen en lofzangen en geestelijke liederen, zingende de Here met aangenaamheid in uw hart.” Na afloop van de dienst speelde de organist van de Doopsgezinde Kerk te Rotterdam, J. Ulrich, enige stichtelijke liederen en muziekstukken.”⁷

Onder begeleiding van dit prachtige orgel zingt de protestantse gemeente in Charlois nog steeds. Bovendien is de klankrijkdom van dit geweldig mooie instrument meerdere keren per jaar te beluisteren en te bewonderen wanneer er concerten op worden gegeven.

Zo zijn wij in Charlois nog steeds rijk met het verleden!

G. Henk van de Graaf

⁷ Van de Graaf, *De Oude Kerk van Charlois*, 29, 30.